

Sibir Kırgızlarının Devlet ve Siyasi Yöneticisi: Erenak Bek*

Oljobay Karatayev**

Abstract

Erenak Bek, ünlü Kırgız knyazı İşey Mergen'in üçüncü oğlu, Nomçu Bek'in torunu, Yenisey'deki Kırgız Devleti'ni oluşturan Altısar ulusunun yöneticisidir. Yazılı kaynaklarda Kırgızların önemli bir soyundan geldiği belirtilir. Diğer yandan Erenak Bek'in XVII. yüzyılın ikinci yarısında Sibir (Minusin) Kırgızlarını birleştiren yönetici olduğu aşikârdır. Bu bağlamda Sibir Kırgızlarının yöneticisi Erenak Bek'in, Cungan Hanı Senge-Tayşa ve ondan sonra tahta geçen Galdan Boşoktu Han'ın siyasi desteğiyle dağınık olan Kırgızları ve onların Kıştımlarını (Kırgızların emri altındaki boylar) bir devlet altında topladığı, Ruslara karşı önemli faaliyetlerde bulunduğu ve kazanımlar sağladığından bahsetmek mümkündür.

Keywords

Kırgız, Sibiryâ bölgesi, Yenisey Kırgızları, Kızıl Car, Altan Hanları, Cungarlar

---

* Geliş Tarihi: 24 Ağustos 2015 – Kabul Tarihi: 15 Aralık 2016

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Metin içi: (Karatayev 2018: Sayfa No)

Kaynakça:Karatayev,Oljobay. (2018). Sibir Kırgızlarının Devlet ve Siyasi Yöneticisi: Erenak Bek. *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 85: 283-297

** Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Tarih bölümü, Kastamonu/Türkiye
okaratayev@gmail.com

XVII. yüzyıl ortalarında Güney Sibirya bölgesinde yeni askeri, siyasi ve ekonomik gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu sırada Rusların sınırları doğuya, sonrasında Sibirya bölgesinin güney taraflarına kadar genişlese de, Moğolistan'da Altan-Handar yönetimi yer almıştır. Bu süreçte Moğol Altay'ı ve Çin Altay'ı bölgesinde (1635) Cungar Hanlığı tarih sahnesine çıkar.

Bu dönemde askeri, siyasi, ekonomik ve insan kaynakları yönünden güçlü devletlerin ortasında kalmış olan Yenisey Kırgızlarında bağımsızlık mücadelesi kendini hissettirir. Böyle bir durum Erenak-Bek'in siyasi lider olmasıyla güç kazanır. Ünlü tarihçi, Profesör S. Bahruşin, XVII. yüzyılda Yenisey Kırgızlarının lideri hakkında şöyle demektedir: “*Erenak iyi insan, ileriyi görebilen ve inisiyatif kullanan bir liderdir*” (Bahruşin 1955: 49). Erenak Bek, ünlü Kırgız knyazı İşey Mergen'in üçüncü oğlu, Nomçu Bek'in torunu, Yenisey'deki Kırgız Devleti'nin (XVII) Altısar ulusunun hükümdarı ve Bek'idir. Yazılı kaynaklarda atalarının Kırgızların soylu boylarından biri olduğu belirtilir. Erenak Bek XVII. asrın ikinci yarısında Sibir (Minusin) Kırgızlarını birleştiren önemli şahsiyet ve yönetici olarak kendini göstermektedir (Potapov 1952: 45). Babası İşey Mergen, Rusların Kırgız Devleti'ne saldırılarına (1627 yıllarından başlayarak) karşı başarılı mukavemet gösteren Kırgız Devleti'nin büyük knyazı olarak bilinir. Erenak Bek'in doğduğu yıl kesin olarak belli olmamakla birlikte, kaynaklarda onun Cungarya'da eğitim aldığı ileri sürülmektedir. Öyle ki, Ruslara Oyrot-Kalmukça mektuplar yazmıştır. 1687 yılında Halha Moğolları ile yapılan çarpışma sırasında şehit düşmüştür. Hakasların tarihi folkloründe “Ocen Beg”, “Ucen Beg” adı ile tanınmaktadır (Butanayev ve Butanayeva 2001: 90). Rus kaynaklarında İrenak İşeyev, İrenyak, “Kırgız Knyazı Ernak İşeyoğlu” adlarıyla anılmaktadır (Abdıkalıkov 1968: 67-70).

Büyük kardeşi Yuruk, tutsak olarak Moskova'da, Rus Çarı'nın (Romanov'lar süalesi 1612 – 1917) sarayında alıkonulur ve İvan adı verilerek Hristiyanlaştırılır. Daha sonra Yuruk Krasnoyarsk şehrine gelip Ruslarla beraber kardeşi Erenak'a karşı savaşır (Butanayev ve Butanayeva 2003: 176). Hakas etnografı V. Y. Butanayev'in dediğine göre Erenak Bek'in Batur Yayzan, Munzak, Yabalak, İtpala Medeçi adlı dört kardeşi vardı. Şöhreti Altay taraflarına kadar uzanan Erenak “yönetici”, “hükümdar” anlamına gelmektedir (Butanayev 2006: 8). Erenak Bek'in il eşi olan Moğol kraliçesinden Çağun, Korçun, Şapa, son eşinden ise Hargin, Çogun adlı oğulları ve Altınak Kaşka vs. kızları vardı. Oğlu Korçun, Erenak Bek şehit düştükten sonra iktida-

ra gelir. 1692-1694 ve 1698-1700 yıllarında Rusların Krasnoyarsk, Tomsk, Kuznetsk, Yeniseysk kaleleri ve onun etrafındaki Rus köylerine seferler düzenler. Babası Erenak'ın yaptığı işleri devam ettirir. Korçun ise, 1703'te Yenisey Kırgızlarının Cungarya'ya göç etmesini sağlar (Boronin 2002: 55). Knyaz Korçun, babası gibi ihanet edenleri acımasızca cezalandırıp, katı bir düzen kurar (Butanayev 2006: 6).

Sibir Kırgızlarının hükümdarı Erenak Bek, Cungar Hanı Senge Tayşa ve ondan sonra tahta geçen Galdan Boşoktu Han'ın yardımıyla dağınık Kırgız uluslarını ve onların kıştımlarını bir çatı altında devlet olarak birleştirmiştir. Onun döneminde Kırgız Devleti ya da Sibir Kırgızları'nın devleti, Cungar devleti ile iyi ilişkilerde bulunur ve müttefik olarak hareket eder. Aynı zamanda Yenisey Kırgız yöneticileri, Cungar Hanları ve Moğol Altan Hanları ile akrabalık ilişkileri kurarlar.

Erenak Bek'in öncelikli amacı Rusların Güney Sibiry'a bölgesine seferlerini durdurmak idi. Neticede döneminde, Yenisey Kırgızlarını ve onların kıştımlarını birleştirip siyasi bir güç oluşturarak Rusların bu bölgeyi işgal etme girişimlerini durdurmaya başardı. Erenak bütün gücünü, tecrübesini ve aklını Kırgız Devleti'ni ve Kırgızların Güney Sibiry'daki etkisini güçlendirmeye harcadı. Nitekim o sıralarda Kırgız uluslarının sınırları ile komşu olan Moskova Devleti ile bir takım sorunlar ortaya çıkmıştı. Erenak Bek, Kırgız etno-siyasi birleşimini kurarken, diğer yandan kıştımların topraklarını korumaya çalışmıştır. Dış siyasette Ruslara karşı mücadele içinde olan Erenak Bek, Cungarya'nın desteğinden yararlanıp, Cungar hanları ile iyi ilişkilerde bulunmuştur (Butanayev ve Butanayeva 2003: 165).

O, askeri seferlerde kendini stratejist, hilekâr diplomat olarak gösterdi. Tarihi kaynaklarda devlete ihanet edenleri acımasızca cezalandırıp darağacına astırıldığından bahsedilir (Butanayev 2009: 168). Moğollar'ın Altan Handar Devleti, Cungar Hanlığı tarafından yok edilmeden bir yıl önce (1666), Erenak, Yenisey Nehri'nden 330 askeri ile geçip Rusya'nın itaatini kabul eden önceki Kırgız kıştımlarına saldırıp, Rus Kazaklarının kurmuş olduğu Udın Kalesi'ni ele geçirip ateşe vermiştir. Rus Kazak elebaşı Yelisey Tyumentsev, 100 piyade asker ile gemilere binip Yenisey'i geçerek Erenak'ın peşinden gelip savaşmıştır. Bu savaşta (İştyul 2 Eylül 1666) Erenak Bek, esir düşen Rus tutsakları, ganimetlerini ve silahlarını bırakıp gitmeye mecbur bırakmıştır. Bu, Kırgız ve Ruslar arasında yapılan ilk savaştır (Butanayev 2009: 168).

Aynı yılda Kızıl Car'lı (Krasnoyarsk) Rus askeri G. P. Nikitin, "Kırgız Devleti'ne" elçilerini göndermiştir. Erenak'ın ağabeyi Aykan İşeyev, Ruslara boyun eğmiş, Kırgız kıştımlarından Senge-Tayşi'ye vergi vereceklerini söylemiştir. Rus elçileri, kendi ağabeyinin yanında olan Erenak'ın ağabeyine destek vererek Rus elçilerini sıkıştırıp onlara ağır sözler söylediğini kayıt altına almışlardır. Erenak'ın ulusuna (Altır ulusu) gönderilen Rus elçileri Roman Starkov ile Stepan Bobarikinler Kırgızların elçilere düşmanca davrandıklarını ve isteksizce kabul ettiklerini belirtirler (Abdıkalıkov 1968: 101). Böyle davranmalarının sebebi, Rusların Moğollarla olan mücadelede Kırgızlara verdiği sözleri yerine getirmemeleridir. Aynı zamanda Ruslar, Moğol Altan Hanı Lodjan'dan Erenak'ı yakalayıp, Ruslara göndermesini istemişlerdir. Kırgızlar Ruslarla yapılan görüşmelerde, onların verdikleri sözleri tutmadıklarını, ayrıca Tomskili Ruslarının cimri olduklarını bildirirler.

Mayıs 1667'de Erenak Bek, müttefik olan Cungarların yardımıyla Kızıl Car Kalesi'ne sefer düzenlemiştir. Ruslar, casuslardan bu seferin yapılacağını öğrendiği için hazırlıklı idiler. 13 Mayıs 1667 tarihinde başlayan şehir muhasarası sırasında, Ruslar, kaleye yerleşen 125 asker, 48 gönüllü asker, 17 Tatar ve Yenisey'den gelen 9 askerini kaybetmişlerdir. Ruslar tarafından toplamda 199 asker öldürülmüştür. Bu sırada Kızıl Car Kalesi'nin etrafındaki köylerin hepsi ateşe verilir ve at ve inekler savaş ganimeti olarak Kırgızların eline geçer. Ama Kırgızlar şehri ele geçirememişlerdir. Kırgızlar tutsakları değiştirdikten sonra, şehri kuşatmaktan vazgeçmişlerdir. Aynı yılın Eylül ayında Erenak, Kızıl Car Kalesi'ne yeni bir sefer düzenleyip kalenin etrafındaki köyleri ateşe vermiş, Ruslar ile Kırgızlar arasında kaleyi ele geçirmek için büyük savaş olmuştur. Savaş sonunda kaledeki 376 Rus'un 194'ü öldürülmüştür. Ganimet olarak pek çok askerin silahları alınmıştır. Kırgızların bu savaşta kaç asker kaybettikleri hakkında herhangi bir bilgi yoktur. 1668'de Matvey Rjitskiy başkanlığındaki Rus elçileri Cungar Hanı'na Erenak Bek'in yaptığı seferleri ve onun sonuçları hakkında hoşnutsuzluklarını bildirmiş olmasına karşın Cungarlar bunu umursamamıştır (Abdıkalıkov 1968: 103).

Burada üzerinde durmamız gereken husus, Yenisey Kırgızlarından uzakta yaşayan Cungarların, Kırgız Devleti'nin iç işlerine karışmamasıdır. Onların arasındaki birlik sadece askeri ilişkilerle sınırlıydı. 1669 yılında Erenak, Ruslar ile ilişki kurmaya başlar. Bunun sebebi şudur: Kırgızlar önceki kıştımlarından yasak (vergi) toplayan Rusları esir alıp, onları Erenak Bek'e gö-

türür. Kırgız hükümdarı tutsakları serbest bırakıp onlara Ruslar ile barış anlaşması yapmaya hazır olduğunu söyler ve Ruslara kendi elçilerini gönderir. Kızıl Car Kalesi'nin Askeri Komutanı Erenak'ın amacını iyice öğrenmek için Yakov Zırıyan'ı Kırgızlara tekrar göndermiştir. Ama Kırgızlara gelen Cungar vekili Kiliçin Koşioçin, bu konuşmanın yapılmasını engellediği için barış anlaşması yapılamamıştır. Erenak Bek, Cungar vekili varken Ruslar ile konuşmadan vazgeçer. Cungar Hanı Galdan Boşoktu, (1671-1697) aynı zamanda Çinliler ve onların taraftarları olan Halha Moğolları, bir taraftan ise Kazak ordularıyla savaştığı için kuzey taraftaki sınırları sağlam tutmak amacıyla Erenak Bek'in yürüttüğü siyasete karışmıyordu. Bu siyaset Tsevan-Rabdan'ın (1697-1726) devrinde de devam etmiştir (Boronin 2002).

1670'te Erenak, yeni sefere hazırlık yapmaya başlamıştır. Seferin asıl sebebi, Ruslara boyun eğmiş Kırgız kıştımlarını tekrar kendine boyun eğdirmektir ama Erenak Bek ve Tubin Knyazy Talay'ın birleşmiş askerleri az olduğu için Cungarlardan asker yardımı istemeye mecbur kalmıştır. Cungar Hanlığı'nda iktidar değişikliği yaşandığı için Kırgızlar, askeri yardımı zamanında alamamışlardır. O zamanlar Cungar Hanlığı'nda Senge Tayşa öldürülüp taht kavgası başlamıştır. 1671'de Erenak Bek önce Kırgızlara bağlı olan Kaçin ve Arinlerden Cungar Hanı Galdan'ın adına vergi vermesini talep etmiştir. 26 Temmuz 1671'de Kızıl Carlı asker, Rus Çarı'ndan Kırgız ve Tubinler'i durdurmak ve onlara sefer yapmak için onların topraklarında kale yapılmasını istemiştir. Aynı zamanda Erenak Bek kıştımları kendine boyun eğdirmek amacından vazgeçmemiştir. Onun isteğiyle Kırgız Devleti'ne yardıma Cungar askerleri gelir (Boronin 2002: 55-68). 9 Ekim 1672 tarihinde A. İ. Sumarkov, Rusya'ya boyun eğmesi için Kırgızların ant içmesini istemiştir. Erenak Bek Galdan Boşoktu Han için Kaçin ve Arinlerden vergi (yasak) alacağını ve Ruslara savaş açacağını söyleyerek tehdit eder (Çertıkov 2006: 15). 1673'te Kırgız ve Cungarların birleşen askerleri sefere çıkarlar. Birinci grup Erenak ve Dolcin Tayşa başta olan askerler 15 Eylül'de Kuznetsk'de, ikinci grup ise Altısar boyunun hükümdarı Şandı Sençikenev başında olan askerler Tomsk'da, daha sonra Kırgızlar Yenisey uyezdine (Yeniseysk kalesi) sefer yaparlar.

Ruslar 1675'te Abakan nehrinin aşağı kolundaki Karagas (Sosnoviy) adasına askeri garnizon kurmuşlardır. Erenak bu garnizonu almak için iki kere saldırıya da başarıya ulaşamaz. Aynı yıl Kırgızlar yeni kurulmuş Karaul Ka-

lesi'ne akınlar yapmışlardır. 1675-1676 yıllarında Erenak Bek iki defa Cuncarya'daki Han Sarayı'na davet etmişlerdir. 1677'de Kızıl Car'a yeni tayin edilen komutan D. G. Zagryajskiy Kırgızlara, Rusya Devleti'ne boyun eğmesini tekrar teklif eder. Kırgızlar bu teklifi kabul etmezler. 1677'de Erenak Bek, Tomsk ve Kızıl Car şehirlerine yeni anlaşma yapmak için elçileri göndermiştir. Görüşmeler devam eder ve Kızıl Car'da anlaşma belgesi hazırlanmaya başlamıştır. Bu durum Kızıl Car valisinin istediği gibi olmamış ve anlaşmanın esasları Erenak Bek'in istediği şekilde gelişmiştir. Yeni yapılmış anlaşmaya göre, iki taraf eşit sayıldı. Anlaşma gereği tutsaklar özgür bırakılacak ve iki taraf birbirine karşı silah kullanmayacaktı. Antlaşma Erenak Bek'in babası İşey Mergen'in 1642'de ant içtiği yer olan Tooçak Nehri'nde yapılır (Abdıkalkov: 64-106). Bütün boyların emirleri kendi boyları adına ant içerler. Erenak Bek, Rus Çarı'na elebaşı Koltsov aracılığı ile Moğol dilinde yazılmış mektubunu gönderir. Mektubunda özetle savaşın çıkmasına buraya göç eden Rusların sebep olduğunu, yapılan anlaşmaya göre iki tarafın görevlerinin eşit sayıldığını bildirir. Kısıtlımlardan alınan vergilerin ne kadar olacağı, ödeme koşulları, kalenin kurulmasında Rusların talepleri hakkında mektupta hiçbir şey bahsedilmez. Bu, onun çok ince bir siyasetçi olduğunu gösterir. Sibiry halklarını yeni devirdeki tarihi üzerinde çalışan ünlü tarihçi S. V. Bahruşin şöyle demektedir: "1678'deki anlaşma Kırgız Knyazı'nın büyük zaferi olarak ifade edilebilir. Çünkü, Cuncarların askeri yardımıyla Erenak Bek Ruslar ile onun babası ve babasının kardeşi 1627'den beri yürürlükte olan yasak ile değil, eşit haklara sahip müttefik ilişkisi kurmayı başarmıştır" (Bahruşin 1959: 78-80). 1678 yılında Erenak Bek, Tomsk şehrine kendi vekilini göndermiş ve aynı yıl kendisi Cuncarya'ya gidip gelmiştir. 1678'de yapılan anlaşmanın geçerliliği yoktu. Moskova iktidarı Güney Sibiry bölgesine kaleleri kurmak için Erenak Bek'ten izin almamışlardı. 1679'da Rus Çarı, Tuba topraklarına kale kurma emrini vermiştir. Sibiry'deki Tomsk, Kızıl Car, Yeniseysk ve Kuznetsk şehirlerinde bulunan Rusların askeri güçleri, Tomskili Boyarların nesillerinden olan Roman Starkov'un bayrağı altında birleşmiştir. Askeri seferi 10 Ağustos tarihinde gerçekleştirme konusunda anlaşılırlar. Ama bu planı önceden öğrenmiş olan Erenak ve ona bağlı kabile beyleri Kızıl Car Kalesi'nin etrafındaki köyleri yağmalarlar. Kırgızlar köyleri ateşe verip askerleri, çiftçileri aileleri ile birlikte rehin alırlar. Kaçın, Yastın ve Bohtınli yasak ödeyenler (toplamda 171 insan) esir düşer. Kızıl Car Kalesi üç gün muhasara edilir fakat ele

geçirilemez. Kaleyi ele geçiremeyen Kırgızlar kendi topraklarına dönerler. Bu hareketiyle Erenak Bek, Rusların hazırlamış olduğu oyunları bozmuştur. Askerbaşı (voyevoda) Zagryajskiy Tomsk ve Yeniseysk kalelerinin yardımı olmadan Erenak Bek ile savaşamayacağını anlar. Bu yüzden Ağustos ayına planlanmış askeri sefer gerçekleşmez. Aynı zamanda Erenak Bek Kırgız, Altır, Tubin, Totor Tatarları, Baykotov, Arin, Kaçınler v.b. kıştımlardan asker toplayıp Kızıl Car'a sefer düzenler. Kırgızlar Eylül ayında Kızıl Car'ı Yenisey nehrinin iki tarafından geçip kuşatırlar. 16 köy, 143 haneyi ateşe verirler. 14 Eylül tarihinde savaş akşama kadar devam eder. Top mermilerine dayanamayan Kırgızlar sonunda geri çekilir. Erenak, Kızıl Car'ın etraflarında yaşayan kıştımları beraberinde götürür.

1680 yılında Çar'ın emrini yerine getirmek, Kırgızların seferlerine karşılık vermek için Sibiryalı askerlere başkomutanlık yapan Roman Starkov Kırgızlara sefer düzenler. Erenak her türlü hileleri kullanarak Rus askerlerini bozguna uğratar. Savaşın durması ve iki tarafı barıştırmak için Cungar vekilleri Ruslara üç defa gider. Onlarla beraber giden silahsız Kırgızların birisi Ruslar tarafından haince öldürülür. Kötü haberi duyan Erenak geri çekilir. 10 Şubat tarihinde Ruslar ikinci sefere çıkarlar ve Erenak onlara barış teklif eder.

Kırgızlar Rus Çarı ile Cungarlardan başkalarıyla beraber savaşacağız diye anlaşır. Ruslar, Kırgızların eline geçen 10 topu geri vermesini ve bunların yapılması için emanet tutsak göndermesini ister. Görüşmeler çok ağır geçer. Anlaşmanın şartlarını yapmak istemeyen Erenak Bek, Ruslara uzak akrabasını gönderir. Ruslar Kırgızlara ganimet olan 10 topu geri almadan dönerler. Yakın akrabasını emanet olarak vermek istemeyen Erenak yasak (vergi) toplamak için Ruslardan 5-6 insan bırakmasını isteyip, konuşmaları devam etmeden gider. Rusların atlarını Kırgızlara aldırın Ruslar, 23 Şubat'ta yürüyerek Tomsk'e geri döner. Savaşın eşliğinden dönülen bu görüşmelerin neticesinde Rus-Kırgız sınırları belirlenir ve sınırlar İyus nehrinden geçer (Butanayev ve Hudiyykov 2000: 169). Anlaşmaya göre İyus nehrinin kıyılarında silah kullanmak, savaşmak yasaklanmıştır. S. V. Bahruşin: "Moskova tarafından ağır baskıya uğrayan Kırgız knyazı ile Rus Çarı'nın hukukları eşitlenmiş" demektedir (Bahruşin 1959: 55, Boronin 2000: 12). R. Starkov'un seferi başarılı olmamıştır.

Erenak Bek, Kırgız Devleti'nin topraklarında kurulan Rus kalelerin gelecekte devletin bağımsızlığı için tehlikeli olacağını iyi anlıyordu. O yüzden

Ruslara: “Eğer Abakan’a kale kuracaksınız biz devletimizi son çocuğumuza kadar korumaya hazırız” demiştir. Ünlü Sibiryaya araştırmacısı N. Kozmin, Erenak ile ilgili “Erenak’tan sonra Kırgızlar arasından onun gibi lider çıkmadı” diye yazmıştır (Kozmin 1925: 49).

Ruslar, seferlerinin başarısız olduğunu kabul etmek istemezler ve 1681’de anlaşmayı bozarlar. Akabinde Voyvoda R. Starkov, 1600 askeri ile sefere çıkmıştır. Uybat nehrinde savaş olmuştur. Savaşta 30 Rus askeri ölmüştür. Kırgız tarafının kayıpları hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Çünkü Kırgızlar, savaşta şehit düşen askerlerini çengel ile meydandan çıkarıp götürüyorlardı. Kırgızlar, Rusların 100 atını ganimet olarak ele geçirmişlerdir. Savaştan sonra yeni anlaşma yapılır. Anlaşma şartlarına göre, Kırgızlar Rusların eline geçen topraklara sefer yapmama, yasakçıları (vergi toplayan Rus askerleri) soymama konusunda uzlaşırlar. Çok uzun devam eden görüşmelerden sonra batı sınırı olarak Kiya nehri belirlenir. Ama bu anlaşmanın sonucunda Kırgızlar, Çulum ve Melet gibi topraklarından ayrılmak zorunda kalmışlardır. 1682’de Kırgızlara karşı Sibirya’nın altı şehrinin (Tobolsk, Tarı, Tomsk, Kuznetsk, Kızıl Car, Yeniseysk) ahalisi sefere çıkmıştır. Aynı yılın Temmuz ayında askeri kuralları bozup (sefer kış aylarına planlanıyordu) 1800 asker ile Voyvoda Suvorov “Kırgızlara boyun eğdirmek ve Bakan’da kale kurmak için” sefer başlatır. Onun planlarını önceden öğrenen Erenak, 4000 askeriyle Suvorov’a akın yapmıştır. Asker kalabalığından istifade eden Kırgızlar, Ruslara “yaıla ok atıp, mızraklarla saplayıp” geri çekilmeye mecbur ederler. Kırgızlar Rusları Kara İyus nehrine kadar kovalarlar. Ruslardan 61 asker ölür, 69’u da yaralanır. Bu savaşın sonunda Suvorov ağır yenilgiye uğrar ve Kırgızlar Rusların iki bayrağını, Mihail Arhangel’in resmi olan askeri bayrağı da ele geçirir. Kırgızlara gönderilen elçi İvan Greçaninov ile Kırgız Devleti ile Rusya İmparatorluğu’nun sınırları olarak İyus nehrinden geçen eski anlaşmadaki yerleri esas alan belgeyi imzalamıştır. Böylece Rusların 1680-1682’deki Kırgız Devleti’ni itaat altına alma girişimleri ve seferleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Rusların yenilmesinin sebebi bir taraftan Sibirli Voyvodaların birleşerek hareket etmemeleri olsa öteki taraftan onlara karşı savaşan Kırgız askerlerinin iyi örgütlenmesidir. Ruslar Kırgızlar hakkında “onlar savaşçı insanlar”, “-günlük hayatı askerlikle beraber geçiyor” diye ifade etmektedirler. Böylece Erenak Bek’in iyi komutanlık yapması, dış düşmanlara karşı stratejiyi iyi kullanan asker olması ön plana çıkmıştır.

Maalesef son zamanlarda basılan Rusça kitaplarda XVII. yüzyılın 80'li yıllarında Kırgız Devleti'ne Rusların yaptığı sözde başarılı askeri seferler hakkında yanlış bilgiler verilmektedir (Guzarov 2012: 10). 1683 yılında Boyar'ın oğlu İvan Petrov elçi olarak Erenak'a gönderilip, ona Rus çarlarının emirlerini getirir. Bu fermanlarda askeri ilişkiler, yasakçılar, emanet ve vergi toplama meseleleri yazılmıştır. Ruslar anlaşmanın kesintiye uğramaması için Erenak'tan oğlunu emanet olarak göndermesini istemişlerdir. Onun dışında Kırgızlarla olan savaşlarda ganimet olarak onların eline geçen askeri bayrakları, topları, zırh giysileri ve atları geri vermesini talep etmişlerdir. Bu anlaşma ile ilgili Erenak: "Rus şehirleri ve kaleleri Kırgızlara karşı savaş yapmazsa, Kırgızlara bağlı olan kıştımlardan alınan vergilerin (yasak) Cungar Hanı'na (Galdan-Boşoktu) verilmesinden sonra anlaşma yapacağını" bildirmiştir. Savaş ganimetlerini Ruslara geri vermekten vazgeçer; "çünkü onlar savaş zamanında alınan ganimetler idi". Ant içme töreninde Erenak: "Şarap ve altını önceki devlet başkanlarına verdiğim gibi ant içiyorum. Önce verdiğim antları bozmaya niyetimin olmadığını söylüyorum" demiştir. Elçiler böylece şartları kabul etmek zorunda kalırlar. Erenak'tan sonra bu andı diğer Kırgız uluslarının knyazları da içerler. Aynı zamanda Erenak, kendi elçileri Kubogay Kaşka ve Bogday'ı Moskova'ya, Rus Çarı'na göndermek ister. 14 Mayıs 1683 tarihinde Rus elçileri Erenak'ın gönderdiği elçilerle beraber Tomsk'a gelirler. Kırgız elçilerinin Moskova'ya gelmesine izin verilir. Elçilere İ. Petrov ve A. Pospelov Moskova'ya kadar eşlik ederler. Aynı yılın 26 Kasım'ında Moskova'da bulunan Sibirya Bakanı, Boyar İ. B. Replin Kırgız elçileriyle görüşür. Kırgız elçileri Erenak'ın mektubunu verirler. Replin Kırgızlardan Rus Çarı'na boyun eğmelerini, Rus şehirleri ve kalelerine sefer yapmamalarını isteyerek Kırgız tarafını suçlamaya çalışmıştır. Kırgızlar ise savaşın çıkmasında Sibiryalı Rusların suçlu olduğunu söylemişlerdir. Rus voyvodaları R. Starkov ve S. Suvorov Kırgız topraklarına silahla gelip savaş başlattıklarını, o bölgeyi yağmaladıklarını belirtiyorlar. Savaş ganimetlerini geri vereceklerinin sözünü veriyorlar (Butanayev, V. Ya. ve Abdıkalkov 1995: 67-68). Böylece kıştımlardan vergi toplama meselesi çözülmeden kalıyor. Kırgız yurtlarında Rusların kale kurma isteğini tartışmaktan "bu meseleyi görüşme hakları olmadığını" söyleyerek vazgeçerler. 28 Kasım'da elçiler Moskova'da Rus Çarı ile görüşürler. Elçiler 1684'te askerlerin refakatinde ülkelerine geri dönerler. Onlar Tomsk'taki hapiste vefat etmiş Kırgız knyazı Şandı'nın oğlu Taganay'ın cenazesini de kendileri ile beraber getirmişlerdir. Moskova ile

barış anlaşmasını imzalayan Erenak, Ruslara tabi olan kıstımlardan vergi toplamaya başlar.

1684 yılında Boyar İvan Petrov, Rus elçileriyle beraber Erenak Bek'e gelerek eski anlaşmalar esasında yeni anlaşma yapar. Anlaşmada Kırgızlar sınırları bozmama, Rus şehirleri ve kalelerini yağmalamama, sınırlarda yaşayan kıstımlardan 100 su samuru derisini Rus Çarı'na göndermeyi kabul eder. Bundan böyle sınırların bozulması ağır suç olarak görülmeye başlar (Butanayev ve Hudiykov Yu. S 2000: 167). XVII. yüzyılın ikinci yarısında Çin İmparatorluğu, Moğol hanlıklarını boyun eğdirdikten sonra onları Cungarlara karşı kışkırtır. Bölgede siyasi durum değişmeye başlar ve Cungar Hanı Galdan Boşoktu Kırgızlardan askeri yardım istemiştir. Erenak Bek kendi askerleriyle Altay'daki Çuluşman Nehri'nin yukarı koluna gelir ve burada acıklı hadiseler gelişmiştir. Altı yüz askeri ile çıkan Erenak memleketinden Telets (Töölös) Gölü'ne kadar beş gün yol almıştır. Çuluşman Nehri bölgesinde Erdene Kontayzi başında olan Moğol askerleri pusuda Kırgızları beklemekteydi. İki taraf savaşa tutuşur. Neticede 300'den fazla Kırgız askeri, onun içinde Altır ulusundan 150 asker vefat eder. Altır ulusunun askerleri Toin Erke'nin kumandanlığı altında Erenak Bek'in ardından yola çıkmışlardı. Maalesef, onlar savaşın yapıldığı yere geç gelmişlerdir. Genel olarak Halha-Moğollarla olan savaşta 5 bin Kırgız, 2 bin Moğol askeri ölmüştür. Savaş sahasında Erenak Bek, küçük oğlu Şap ve iki üvey oğlu ile birlikte ölür. 1688'de Altay seferine katılan Kızıl Yesaulu Otkul, Ruslara yazdığı mektupta "Moğollarla yapılan savaştan sonra Kırgız yerine sadece 30 civarında insanın geri döndüğünü" yazmıştır. Erenak Bek'in siyasetini onun oğulları Korçun ve Çogun devam ettirir. Erenak'ın oğulları XVII. asrın sonunda Rus kalelerine ve köylerine büyük seferler yaparlar (Çaptıkova 2009: 8). Bu seferlerden sonra Ruslar 1703'lere kadar Kırgızlarla savaşmamıştır.

Erenak'ın ölümü Kırgızlar için büyük kayıp idi. Yirmi yıl kadar devam eden askeri ve diplomatik çalışmaların sonucunda Rusların güneye inmesini durduran liderin aktif siyaseti böylece sona ermiştir. Eski Rus kaynaklarında ve ondan sonraki ilmi eserlerde siyasi duruma göre yanlış değerlendirilen Kırgız devlet adamı Erenak Bek'in siyasi ve insani vazifeleri daha derin olarak araştırılarak objektif olarak beklemektedir.

Kaynaklar

- Abdıkalıkov, A. (1968). *Yeniseyskiye Kırgızı v XVII v. (İstoriçeskiy Oçerk)*. Frunze.
- Bahruşin, S. V. (1955). “Yeniseyskie Kırgızı v XVII v”. *Nauçnie trudi III. İzbrannie Raboti po İstorii Sibiri XVI-XVII vv. Ç. 2. İstoriya Narodov Sibiri v XVI-XVII vv.* İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR. Moskva.
- Bahruşin, S. V. (1959). “Oçerki po İstorii Krasnoyarskogo Uyezda v17 v”. *Nauçniye Trudi*. Tom IV. Moskva.
- Boronin, O. V. (2000). *Dvoyedanniçestvo i dvjyepoddanstvo turkskih narodov Yujnoy i Yugo-zapadnoy Sibiri. XVII- 60-e gg. XIX vv. Avtořef. Kand. Diss.* Barnaul.
- Boronin, O. V. (2002). *Dvoyedanniçestvo v Sibiri XVII 60-ye gg XIX vv.* Barnaul.
- Butanayev, V. Ya. (2006). *Skazaniye o Velikom Hakasskom Knyaze Erenake*. Abakan.
- Butanayev, V. Ya. (2009). *İstoriya Hakasii*. Abakan.
- Butanayev, V. Ya. ve İ. İ. Butanayeva (2001). *Hakasskiy İstoriçeskiy Folklor*. Abakan.
- Butanayev, V. Ya. ve İ. İ. Butanayeva (2003). *Enesay Kırgızdarı: Tarıh cana Folklor*. Çev. O. Karatayev. Bişkek: Fond Soros – Kırgızstan.
- Butanayev, V. Ya. ve Yu. S. Hudyakov (2000). *İstoriya eniseskih kırgızov*. Abakan.
- Butanayev, V.Ya. ve A. Abdıkalıkov (1995). *Materiyalı po istorii Hakasii XVII – naçala XVIII vv.* Abakan.
- Verhoturov, D. (2005). *Pokoreniye Sibiri: mifi i realnost. Moskva.*
- Çaptıkova, N. N. (2009). “*Kırgızskaya Zemlitsa v Predstavleniyah Russkih Sovremennikov XVII veka*”. *Avtořef. Kand. Diss*, SPb.
- Çertıkov, V. K. (2006). *Kırgızskaya zemliya v XVII – naçale XVIII vv. Avtořef. Kand. Diss*, Abakan.
- Guzarov, V. N. (2012). *İstoriya Sibiri*. Tomsk.
- Kozmin, N. N. (1925). *Hakası. İstoriiko-Etnografiçeskiy i Hozyaystvenniy Oçerk Minusinskogo Kraya*. İrkutsk.
- Potapov, L. P. (1952). *Kratkiye oçerki po istorii i etnografii hakasov (XVIII-XIX vv)*, Abakan.

Ek I

Krasnoyarsk Kalesi, XVII. Yüzyıl gravür (Verhoturov 2005: 45)

EK II

Erenak Bek ([www.https://ru.wikipedia.org/wiki/Иренек](https://ru.wikipedia.org/wiki/Иренек))

EK III

Kuznetsk Kalesi, 17. Asır (Verhoturov, 2005: 47).

State and Political Ruler of Siberian Kyrgyz: Erenak Bek*

Oljobay Karatayev**

Abstract

Erenak Bek was the third son of eminent Kyrgyz ruler Işey Mergen, grandson of Nomçu Bek and the ruler of Altısar nation, which established Kyrgyz state in Yenisey. According to written sources he was descended from an important Kyrgyz lineage. Obviously, Erenak Bek was the ruler who united Siberian Kyrgyz in second period of 17th century. Therefore, it is possible to say that Erenak Bek, who is the ruler of Siberian Kyrgyz, put Kyrgyz and their Kıştıms (dependent tribes) to gather under a state with the political support of the Cungar Khan Senge-Tayş and then the Galdan Boşoktu Han, who was on the throne and organized significant activities against the Russians and provides benefits from them.

Keywords

Kyrgyz, Siberia region, Yenisey Kyrgyz, Kizil Car, Altan Khans, Cungars

---

* Date of Arrival: 24 August 2015 – Date of Acceptance: 15 December 2016

You can refer to this article as follows

In-text: (Karatayev 2018: Page)

References: Karatayev, Oljobay. (2018). Sibir Kırgızlarının Devlet ve Siyasi Yöneticisi: Erenak Bek. *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 85: 283-297

** Prof. Dr. Kastamonu University, Department of History, Kastamonu/Turkey.

okaratayev@gmail.com

Еренак-бек – государственный и политический лидер сибирских кыргызов*

Олжобай Каратаев**

Абстракт

Еренак-бек был третьим сыном известного кыргызского князя Ишея, внука Номчу, предводителя улуса Алтысар (XVII в.) государства енисейских кыргызов. В письменных источниках предводитель кыргызов, выходец из влиятельного кыргызского аристократического рода, известен тем, что в Южной Сибири (Минусинская котловина) во второй половине XVII в. он объединил улусы и создал единое государство Кыргыз. При этом, ведя внешнюю политику сопротивления воле халха-монголов (Алтан-ханы) и русского царя, они тяготели к союзничеству с набирающим силу Джунгарским (ойраты или калмыки) государством. В свою очередь, для обеспечения стабильности в своем тылу Джунгарское ханство поддерживало стремление к союзничеству с енисейскими кыргызами. Для успешной борьбы с могущественными внешними врагами для кыргызов крайне важно было создание централизованной сильной вертикали власти. В это непростое время предводителем енисейских кыргызов стал Еренак-бек – талантливый полководец, государственный деятель и политик своей эпохи.

Ключевые слова

Кыргызы, Сибирь, Красноярск, Алтан-ханы, джунгары

* Поступила в редакцию: 24 августа 2015 г. – Принята в номер: 15 декабря 2016 г.
Вы можете сослаться на данную статью следующим образом:

В тексте: (Karatajev 2018: страница)

Литература: Karatajev, Oljobay. (2018). Sibir Kırgızlarının Devlet ve Siyasi Yöneticisi: Erenak Bek. *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 85: 283-297

** Проф., д-р, Университет Кастамону, кафедра истории – Кастамону / Турция
okaratayev@gmail.com